

SUMMARY

H. Nikolai. Value guidelines of Arts Pedagogy in Ukraine and Poland: comparative analysis.

Genesis and development of value approach to the problem of aesthetic education in the philosophical pedagogical thought of the past centuries are revealed in the article, value guidelines of the contemporary Arts Pedagogy in Ukraine and Poland are studied.

Key words: Arts Pedagogy, value approach, aesthetic education, philosophy of artistic education.

УДК 371. 315:37.018 (7/8)

Л. М. Сірик

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕВРИСТИЧНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті розглянуто сучасні підходи до евристичного навчання як інноваційної технології освіти та рівень його дослідження у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. З позицій інноваційної дидактичної науки виявлено методологічні та теоретичні концепції евристичного навчання у США.

Ключові слова: евристичне навчання, інноваційні технології, інноваційна дидактична наука, концепція евристичного навчання.

Постановка проблеми У зв'язку з входженням України до європейського освітнього і наукового простору посилюються вимоги до якості й універсальності підготовки випускників вищої школи, їх адаптованості до ринку праці. Відомо, що визначальними критеріями освіти в межах Болонського процесу є: якість підготовки фахівців, зміцнення довіри між суб'єктами освіти, мобільність, сумісність кваліфікації на етапах підготовки у вищій школі та післядипломному навчанні, посилення конкурентоспроможності європейської системи освіти з метою успішної конкуренції з американською системою освіти та зменшення відтоку студентів, наукової еліти з Європи до США. Створення єдиної зони європейської вищої освіти дасть можливість підвищити якість та доступність знань на цьому континенті, конкурувати з американськими університетами, які лідирують на світовому ринку освітніх послуг.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасному світі якісна педагогічна освіта вимагає достатньої теоретичної та практичної підготовки в освоєнні сучасних інноваційних ідей і технологій навчання.

Сьогодні у світі чіткіше усвідомлюють кризові ознаки людської цивілізації, які відчуються у загостренні соціально-політичних,

економічних, національних, екологічних та духовно-моральних проблем. Очевидним є той факт, що у світі дедалі динамічнішим стає процес модернізації навчальної діяльності і пошуку засобів забезпечення її належної якості. Одним із шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його з сучасними вимогами цивілізації є орієнтація на досвід високорозвинених зарубіжних країн, в яких системи освіти досягли високої якості і рівень розвитку суспільства визначається ґрунтовністю загальноосвітньої і фахової підготовки громадян.

Сучасний світ – це постійні випробовування людини несподіваними, гострими, непередбачуваними ситуаціями, які потрібно оперативно і стрімко розв'язувати, щоб бути в потоці сучасного життя. Тому пошуки багатьох науковців на просторі цивілізованих, розвинутих країн світу зосереджено на розробці таких ідей і технологій освіти, які б допомогли учням і студентам, дорослим і дітям засвоювати не стільки знання, скільки способи оволодіння постійним наростаючим потоком знань, способи їх перебудови, перетворення для активної практичної діяльності у світі, де існує конкуренція у всіх сферах життя. Тому освіта повинна бути такою, яка могла б відповідати потребам соціуму та можливостям людини.

Дослідженням механізму створення нового займається евристика – наука, яка відноситься до багатьох сфер діяльності людини – психології, педагогіки, технології, винахідництва тощо. Евристика як наука про створення нового здатна навчити людину творити і тим самим забезпечити успіх у житті.

Парадигма евристичного навчання як інноваційної освітньої технології склалася у зарубіжній і вітчизняній педагогіці завдяки дослідженням К. Роджерса, А. Маслоу та його школи (про сутність та умови творчої самоактуалізації і самореалізації особистості), В. Пушкіна (евристика як наука про творче мислення), В. Андреева (концепція педагогіки творчості, її закономірностей, принципів, умов, методів), В. Алфімова (теорія і практика формування творчої особистості), М. Лазарева (сутність і методи творчої педагогічної діяльності), В. Лозової (методи проблемного і дослідницького навчання), О. Пехоти (проектна технологія в освітньому процесі), С. Сисоєвої (методологія і технології пізнавально-творчої діяльності), В. Сологуба (креативне навчання і створення педагогічних умов для розвитку креативної особистості), А. Хуторського (теорія і методика евристичного навчання як оптимальна

альтернатива традиційній освіті) та ін.

Евристичне навчання як інноваційна технологія відмінне від проблемного та розвиваючого навчання, тому що базується не на обов'язкових завданнях, що переважно йдуть від викладача зі зовнішнім стимулюванням активності, а на власному варіативному цілепокладанні, визначенні завдань і створенні у зв'язку з цим власного освітнього продукту.

Евристичне навчання є новим і ще недостатньо дослідженим феноменом інноваційної освіти. Тому вивчення концепцій евристичного навчання у США становить безперечний науковий інтерес для науковців нашої країни з метою підвищення ефективності шкільної освіти та освіти ВНЗ.

Мета статті – виявити ступінь вивчення сутності евристичного навчання в американській педагогіці з позицій інноваційної дидактичної науки.

Виклад основного матеріалу. У зарубіжній педагогіці багато уваги приділяється різним концепціям навчання у вищій школі. Серед них переважають ідеї і технології інноваційного навчання (*innovative learning*), оскільки зміст і методи традиційного навчання (*traditional learning*) не відповідають вимогам і викликам сучасної епохи, в якій кожні 5 – 7 років подвоюється обсяг наукової інформації, а люди не можуть освоїти цей стрімко наростаючий масив загальних і професійних знань. Крім того, сучасний світ – це постійний іспит людини несподіваними, гострими, непередбачуваними ситуаціями, які потрібно оперативно і стрімко розв'язувати, щоб не бути відкинутим на узбіччя нормального життя, а ще гірше, – не бути роздавленим тяжкою ходою цивілізаційного потягу. Тому пошуки багатьох учених і практичних працівників освіти на просторі Сходу і Заходу, Америки, Росії, України зосереджено на розробці таких ідей і технологій освіти, які б допомогли учням і студентам, дорослим і дітям засвоювати не стільки знання, скільки способи оволодіння постійним наростаючим потоком знань, способи їх перебудови, перетворення для активної практичної діяльності у сьогоdnішньому нерівноважному, суперечливому, конфліктогенному світі. Тому інноваційна освіта переважно і складається з технологій творчого, продуктивного, дослідницько спрямованого навчання, що неперервно вдосконалюються. Особливо це характерно для останніх десятиліть. Дослідники англomовної освіти (J. Brophy, M. Fullan, T. Good) зробили фундаментальний внесок у первинну теоретико-методологічну розробку інноватики взагалі і

педагогічної інноватики зокрема як молодій галузі наукового знання.

Науковці розглядають інновації (J. Brophy, M. Fullan, T. Good, F. Parkay, D. Thiessen) у своєму найважливішому вимірі, насамперед як субстанційне ядро розвитку. Їх вивчення – це багатоаспектний та неоднозначний процес змін. Так, створення нових моделей підготовки вчителя відбувається шляхом розв'язання протиріч між напрямками уніфікації та диверсифікації. Перетворення педагогічної освіти в інноваційний феномен проходить на тлі більш розширеної стандартизації «індустрії» вищої освіти; як ніколи, постає актуальна проблема співвідношення національного, регіонального та глобального створення програм для підготовки майбутніх учителів.

Позитивні результати першого етапу інноваційних перетворень полягали, з одного боку, у широкому застосуванні комп'ютерного навчання, а з другого боку, у посиленому формуванні творчого та критичного мислення тих, хто навчається. Це стало предметом багатьох наукових досліджень (case studies) [3, 25]. Прикладом цієї хвилі у США сьогодні є програми підвищення кваліфікації для адміністраторів шкіл як лідерів проведення інновацій [6, 35].

В останні десятиліття на кожному з рівнів інновацій спостерігається тенденція до створення спеціальних інноваційно-освітніх структур, таких, як служба для інновацій та вдосконалення при Міністерстві освіти США. За всього розмаїття програми підготовки американського вчителя мають низку загальних характеристик. Багато з них можуть уважатися лише частково інноваційними [9, 53].

Інновації щодо підготовки американського вчителя вимагають, щоб учитель у професійному плані потужно розвивався, а саме:

- від слідування заданому курсу до ухвалення рішень;
- від «сольного» виконання до роботи в команді через співробітництво;
- від конструювання своїх уроків до планів удосконалення в цілому;
- від отримання знань до їх створення;
- від наслідування когось до провідника нового [8, 77].

Як навчити цього майбутнього вчителя? Можна виділити деякі основні курси, які утворюють сьогодні професійний компонент підготовки майбутнього американського вчителя: «Повноцінне становлення

професіонала», «Конструктивістська рефлексивна модель», «Педагоги, які зайняті розвитком», «Учень на все життя», «Умілий та рефлексивний учитель», «Учитель як каталізатор успішного розвитку інформаційного суспільства», «Учитель як активний учень та людина, яка ухвалює рішення», «Учитель як активний лідер у мультикультурному суспільстві», «Учителі – творці, які мислять, співпрацюють».

Пріоритети є очевидними: в різних варіаціях представлена модель підготовки компетентного або «нового» професіонала – рефлексивного практика, вчителя як «перманентного» учня, учителя-лідера, педагога-дослідника.

Не менше ніж 30% знань, які вчителі будуть викладати через 10 років, ще не існують сьогодні. Такі дані були озвучені на конференції «Політика в області педагогічної освіти початку XXI ст.». Це багато в чому обґрунтувало необхідність формування вчителя третього тисячоліття як вічного учня, який повинен свою професійну діяльність робити відповідною до вимог часу, безперервно підвищуючи професійний рівень; бути готовим самостійно вносити зміни, швидко та ефективно реагуючи на зовнішні зміни та нові виклики життя. Хоча цей напрям характеризується недостатньо розробленим педагогічним інструментарієм. Необхідні умови, за яких майбутні вчителі зможуть розвивати в собі компетенції – дослідницькі, активного учня, розв'язання проблем проектування, які будуть пріоритетними для готовності до навчання протягом усього життя. Отже, відповідно необхідні нові інтегративні теорії – навчання, вивчення, вчення. Це питання що потребує серйозних наукових зусиль. Формування вчителя-лідера називають «величною концепцією вчительства» [6, 393]. Таке формування потребувало зусиль по його теоретичним основам. Отже, у зв'язку з цим з'являються нові терміни: керівництво командою (team-leadership), колективне ухвалення рішень (collective decision-making), інтерактивний професіоналізм (interactive professionalism), розподілене керівництво (distributed leadership), що відображають визначений вектор руху педагогічної наукової думки.

У 80-х роках XX ст. у США розпочалося активне залучення вчителів до дослідницької діяльності. Авторитетні наукові журнали, такі, як «Harvard Education Review», «Teaching and Change» стали регулярно публікувати результати досліджень учителів [2, 89].

Підготовка вчителя-дослідника передбачає, що «вчитель не тільки користувач знань, але й творець знань для себе». Пізніше з'явилась концепція «дослідження через діяльність» (action research). «Ми дізнались про дослідження про вчителів до досліджень разом з учителями, і нарешті, до досліджень, які проводяться самими вчителями» [3, 115]. Таке бачення є цінним з точки зору того, що дослідження, можливо, допомагає інноваційному баченню та формуванню більш ефективного вчителя.

Як же трактують поняття «евристика» та «евристичне навчання» американські науковці та дослідники?

Звичайно, американські дослідники, звертаючись до історичних джерел про початок евристичного навчання, наголошують на вченні Сократа та його евристичному методі. Основою системи Сократа є принцип «знаючого незнання», тобто визнання недостатності знань про навіть найпростіше поняття і розгортання на цій основі процесу пізнання – пригадування. «Я знаю, що нічого не знаю» – початкова евристична формула Сократа.

В евристичному підході, переводячи незнане в знання, учень перебуває в парадоксальній ситуації – збільшення свого незнання, оскільки саме воно стає очевидним і перетворюється у знання про незнання: «Я знаю, що в мене ще немає таких знань...» [10, 140].

Поняття «евристика» починає застосовуватися в англomовному світі вже у 1860 році, коли Вільям Джон (William John (1834 – 1861), англійський дослідник, відзначив: «Якщо ви не дозволите мені трактувати мистецтво дослідження як різновид закономірності (логіки), то я повинен дати нову назву цьому терміну, наприклад, «евристика» [10, 145].

В. Гамільтон дає таке визначення поняттю евристика: «Евристика – це галузь логіки, яка розглядає мистецтво відкриття або винаходу» [10, 230].

Мета евристичного навчання полягає в тому, щоб дати учням змогу творити знання, освітню продукцію з усіх навчальних предметів, навчати їх самостійно розв'язувати проблеми, які виникають. Будь-яка можливість творчого самовираження сприймається учнями із задоволенням.

В основі евристичного навчання лежить система принципів: особистісного цілепокладання учня; вибору ним індивідуальної освітньої траєкторії; метапредметних основ змісту освіти, продуктивності навчання, освітньої рефлексії.

Беззаперечним є той факт, що евристичне навчання ґрунтується, насамперед, на самостійній роботі учнів, пробуджує творчу самостійність під час визначення власних мети, завдань, засобів і способів діяльності. Кінцевим продуктом евристичного навчання є освітній продукт, який учень має самостійно створити, захистити, оцінити і, якщо треба, виправити. Ця технологія навчання об'єктивно розширює поле пошукової діяльності, коли учень змушений самостійно звертатися до різних, часто суперечливих, джерел знань, до консультантів і помічників, самостійно застосовувати діагностичні критерії до характеристик власного освітнього продукту. У свою чергу, розвинений високий рівень пізнавальної самостійності суттєво змінює пізнавальну мотивацію на користь когнітивних і креативних методів розв'язання задач і пошуку невідомого.

Евристичне навчання постійно й плідно озброює учня механізмами творчої діяльності, під час оволодіння якими учень розширює поле самостійного пошуку, самостійного прогнозування і конструювання нових продуктів навчальної діяльності. Так, оволодівши механізмом «аналіз через синтез», учень має змогу розглядати будь-який предмет у достатній кількості систем, в яких він функціонує та існує. Застосування механізму системи запитань розвиває в учнів самостійність, оскільки розширюється горизонт знань за допомогою запитань «чому», «як». Чим більш невизначеними, загальними або нетрадиційними за способами завдання є запитання, тим більший їх евристичний потенціал.

Творчість є складовою евристичного навчання. За допомогою творчості завжди відбувається вихід за межі, зміна існуючих знань, розумінь, норм, створення нового змісту. Самі учні, студенти з великим задоволенням сприймають можливість творчого самовираження, перевершуючи при цьому загальноприйняті освітні нормативи.

Аналіз джерел теорії і практики творчої самореалізації та її провідного чинника – творчої діяльності суб'єктів освітнього процесу (В. Андреев, Н. Кічук, Б. Коротяєв, С. Кульневич, А. Маслоу, В. Паламарчук, О. Пехота, І. Прокопенко, К. Роджерс, С. Рубінштейн, С. Сисоєва, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, А. Хуторський) доводить, що теорія творчої самореалізації особистості належить до фундаментальних психолого-педагогічних надбань ХХ – ХХІ ст., вона суттєво змінила пріоритети сучасної освіти, насамперед її мету та відповідні їй зміст, принципи і технології навчально-виховного

процесу. Відкриття феномена «самореалізація» підростаючої і зрілої особистості – це нова сторінка педагогічної і психологічної науки, оскільки людина у процесі її формування здобуває новий статус – незалежної, з високим потенціалом особистості, яка має розраховувати на власні сили, розум та енергію й не виправдовувати свої невдачі соціальними труднощами, інтригами недругів та відсутністю щасливого випадку. Її життєвий успіх, щастя й процвітання, насамперед, пов'язані з потужністю та спрямованістю її самореалізації [1, 25].

Щодо самостійної творчої роботи, то це проявляється в тому, що учні самостійно формулюють проблему, мету, завдання, знаходять способи і засоби їх розв'язання та оцінки. Щоб здобути нові істини, учень може звертатися за консультацією до вчителя, своїх товаришів, до відповідних посібників, довідників та інших джерел інформації.

У філософській, психологічній і педагогічній літературі творчість розглядається як провідна, універсальна характеристика самореалізації особистості і всієї її життєдіяльності (М. Бердяєв, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Сухомлинський). У літературі існує кілька підходів до творчості, серед яких можна відзначити раціоналістичний та ірраціоналістичний, соціоцентричний і суб'єктоцентричний. У межах останнього, який цікавитиме нас найбільше, творчість зводиться до гри інтелектуальних сил, реалізації вищих форм психічної активності, талантів і здібностей. У результаті людина підноситься на вищий рівень самозростання і самореалізації. У творчому акті досягається якнайповніший прояв унікальних потенцій суб'єкта. При цьому саме в межах такого підходу джерело творчої активності знаходиться всередині самої людини і розглядається як самопрояв сил творчого суб'єкта. Тут виявляється непрагматичний характер творчої діяльності. Для освіти такий підхід найцікавіший, бо наголошується переважно на внутрішніх детермінантах творчої активності суб'єкта у будь-якій, у тому числі й навчальній, діяльності.

Евристична освіта орієнтована на конструювання учнем власного змісту, цілей та змісту освіти, а також процесу його організації, діагностики та осмислення. Таке розуміння не обмежується евристичним методом (методом Сократа) або формою навчання (евристичні бесіди). У нашому випадку евристика розуміється як методологія особливого типу навчання, в яке включене і евристичне навчання, і евристичне виховання, і розвиток, який спирається на креативні здібності дітей [4, 21].

Окреме питання – інноваційний аспект уведення евристичного типу навчання. Просто розпочати навчати евристично неможливо. Запроваджувати евристичне навчання потрібно, спираючись на досягнення педагогічної інноватики.

В американській педагогіці вважається, що кожен викладач має право обирати такі форми роботи, які відповідають меті навчальної дисципліни. Безумовно, викладання гуманітарних дисциплін у вищій школі потребує змін. Цей процес довготривалий і залежатиме він насамперед від активності студентів, їхнього бажання постійно самовдосконалюватися з фахових предметів.

Висновки. Отже, евристичне навчання в американській педагогіці розглядається як складова, невід’ємна частина інноваційних перетворень. Водночас інноваційні технології використовують основні ідеї евристичного навчання:

- а) не засвоєння, а створення учнями власних знань;
- б) перетворення навчання в дослідництво;
- в) спрямованість на самостійну самореалізацію свого творчого потенціалу як необхідність для самого учня та суспільства.

Таким чином, евристичне навчання належить до ефективних і перспективних технологій сучасної освіти. Головна особливість евристичної технології – створення освітніх продуктів професійного спрямування – зовнішніх і внутрішніх як показників творчої самореалізації особистості, пріоритети пізнавально-творчої самостійної роботи.

Американському суспільству потрібні не творці та діячі, а якісні виконавці. Дійсно, якщо проаналізувати різні сфери діяльності, то практично на будь-якому робочому місці є більш ефективним той спеціаліст, який здатний сам просувати свою справу вперед, тобто діяти продуктивно. Це не означає, що кожен повинен бути винахідником чи першовідкривачем. Достатньо вміти створювати новий, нехай і суб’єктивно новий продукт. Американському соціуму необхідні люди, які здатні до такої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зобов Р. А. Самореализация и творчество / Р. А. Зобов // Философия о предмете и субъекте научного познания / [под ред. Э. Ф. Караваева, Д. Н. Разеева]. – СПб., 2002. – С. 61 – 78.
2. Кларин М. Б. Инновации в мировой педагогике. / М. Б. Кларин. – М., 1998. – 180 с.
3. Полупанова Е. Г. Инновации в западном образовании: основные направления научных исследований. / Е. Г. Полупанова. – Минск, 2005.

4. Хуторський В. А. // Педагогика. – 2009. – № 3. – С. 21.
5. Fairweather J. Faculty work and public trust. / J. Fairweather. – N.Y., 1996.
6. Feigenbaum and Feldman 1963. – P. 114; See also Newell 1980. – P. 17.
7. Fullan M. The meaning of educational change. / M. Fullan. – Columbia University, 1982.
8. Good T. Looking in classrooms. / T. Good, J. Brophy. – [6th ed.]. – Harper Collins College Publisher, 1994.
9. Handbook of Research on Teacher Education. – [2nd ed.]. – N.Y., 1996.
10. Lenat D. The nature of heuristics. Artificial Intelligence. / D. Lenat. – 1982. – Pp. 189 – 249.

РЕЗЮМЕ

Л. Н. Сирьк. Теоретические основы эвристического обучения в современной американской педагогике.

В статье рассмотрены современные подходы к эвристическому обучению как инновационной технологии образования и уровень его исследования в отечественной и зарубежной педагогике. С позиций инновационной дидактической науки определены методологические и теоретические концепции эвристического обучения в США.

Ключевые слова: эвристическое обучение, инновационные технологии, инновационная дидактическая наука, концепция эвристического обучения.

SUMMARY

L. Siryk. Theoretical backgrounds of the heuristic learning in modern American pedagogy.

The article touches upon modern approaches of the heuristic learning as innovative technology of education and level of it reserching in native and foreign pedagogy. It is researched from a position of innovative didactical science methodological and theoretical conceptions of the heuristic learning in the USA.

Key words: heuristic learning, innovative technology, innovative didactical science, conception of the heuristic learning.

УДК 37.014.53:378.4(430)

В. М. Солощенко

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇНАХ ЗАСОБАМИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ СЛУЖБ АКАДЕМІЧНИХ ОБМІНІВ

У статті здійснено інтерпретацію поняття «інтернаціоналізація вищої освіти»; відображено науково-дослідницьку діяльність Німецької служби академічних обмінів. Охарактеризовано стипендійні програми /DAAD/ для України на 2009 – 2010 навчальний рік. Проаналізовано особливості інтернаціоналізації університетів Ліхтенштейну та Люксембургу. Висвітлено специфіку стипендійних програм Швейцарії та Австрії для студентів України.

Ключові слова: інтернаціоналізація, вища освіта, стипендійні програми, Німецька служба академічних обмінів /DAAD/, /MAROW/, університети, німецькомовні країни.

Постановка проблеми. Інтернаціоналізація освіти є багатоаспектним